

Роўда Іван Сямёнавіч – доктар філалагічных навук, прафесар, дэкан філалагічнага факультэта, загадчык кафедры рускай мовы. Вобласць навуковых інтарэсаў – словаўтварэнне, лексікалогія, марфалогія, супастаўляльна-тыпалагічнае даследаванне рускай і беларускай моў, руская мова як замежная, праблемы моўнай сітуацыі і функцыянавання рускай мовы ў Беларусі. Аўтар больш за 200 публікацый.

Валынец Таццяна Мікалаеўна – доктар філалагічных навук, прафесар кафедры рускай мовы. Вобласць навуковых інтарэсаў – функцыянальная граматыка, словаўтварэнне, лінгвістычныя праблемы перакладу, мова сродкаў масавай камунікацыі, праблемы моўнай сітуацыі і функцыянавання рускай мовы ў Беларусі, пытанні моўнай адукацыі ў пачатковай і сярэдняй школе. Аўтар каля 200 публікацый.

Ратнікава Ірына Энгелеўна – доктар філалагічных навук, прафесар кафедры рускай мовы. Вобласць навуковых інтарэсаў – семасіялогія і лексікалогія рускай мовы, анамастыка, лінгвістыка тэксту, выкладанне беларускай мовы ў пачатковай школе, выкладанне рускай мовы ў агульнаадукацыйнай школе і ўстановах вышэйшай адукацыі. Аўтар каля 170 публікацый.

Якуба Святлана Міхайлаўна – кандыдат педагагічных навук, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы. Вобласць навуковых інтарэсаў – лінгвістыка, метадыка, лінгвадыдактыка. Аўтар больш за 130 публікацый, у тым ліку вучэбных праграм, вучэбных і вучэбна-метадычных дапаможнікаў.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА: ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ДЛЯ БУДУЧЫХ БІЛІНГВАЎ

Праз нацыянальную школу літаратурная беларуская мова з'явіцца крыніцай духоўнага развіцця маладога пакалення. Праз вышэйшую школу беларуская мова зойме адпаведнае месца ў навуцы і будзе выразнікам духоўнай моцы і сілы беларускай культуры.

У. І. Пічэта

Стварэнне нармальнага падручніка, які б падабаўся вучню, не адваргаўся настаўнікам і садзейнічаў бы павышэнню ўзроўню культуры вуснага і пісьмовага маўлення маладога пакалення, таго пакалення, якому і належыць будучыня нашай рэспублікі, – наша асноўная задача.

П. П. Шуба

Ідэя стварэння падручнікаў новага тыпу, якія дапамаглі б вучням засвоіць асновы беларускай мовы, выклікалі б жаданне вывучаць яе, узнікла на пачатку 1990-х гг. на хвалі намаганняў палепшыць гуманітарную і, у прыватнасці, лінгвістычную адукацыю. У 1994 г. (год пераходу да нацыянальных падручнікаў) упершыню ў нашай краіне быў аб'яўлены конкурс на стварэнне падручніка па беларускай мове. У выніку Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь аддало перавагу праекту, прапанаванаму І. С. Роўдам, Т. М. Валынец, І. Э. Ратнікавай, П. П. Шубам, і пачалася праца над выданнем падручніка. У 2014 г. гэтаму аўтарскаму калектыву споўнілася 20 гадоў, што супала з 75-годдзем філалагічнага факультэта. Якраз гэтыя значныя даты падштурхнулі навукоўцаў прыняць удзел у конкурсе на прэмію імя У. І. Пічэты і ўпершыню вынесці на суд камітэта па прэміях вучэбна-метадычны комплекс па беларускай мове.

Вучэбна-метадычны комплекс пададзены чатырма блокамі ўзаемадапаўняльных выданняў: 1) падручнікі па беларускай мове для 1–4 класаў школ з рускай мовай навучання (гл. Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 1996, 1998, 1998 [а], 2000, 2000 [а], 2006, 2007, 2007 [а], 2008, 2008 [а], 2012, 2012 [а], 2013, 2013 [а]); 2) вучэбна-метадычныя дапаможнікі для настаўніка (гл. Якуба 2007, 2008, 2009, 2013; 3) тэсты па беларускай мове для бягучага і вынікавага кантролю ведаў (гл. Ратнікава, Роўда 2002, 2006, 2006 [а], 2006 [б]); 4) слоўнікі беларускай мовы для пачатковых класаў (гл. Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 1996 [а], 2001).

Цыкл падручнікаў, створаны І. С. Роўдам, Т. М. Валынец, І. Э. Ратнікавай, С. М. Якуба (а да 2000 г. таксама і П. П. Шубам), выкарыстоўваецца ў школах з рускай мовай навучання ўжо каля дваццаці гадоў. Ён «вытрымаў» дзве рэформы школьнай адукацыі, а таксама некалькі змяненняў праграм, звязаных як з перапамеркаваннем гадзін, так і са зменамі ў змесце навучання. Падручнікі неаднаразова перапісваліся ў адпаведнасці з патрабаваннямі часу, аднак захавалі свой адметны твар – асноўныя прынцыпы, метады і наватарскія прыёмы выкладання беларускай мовы ў школах Беларусі.

Чаму падручнікі адносяцца да катэгорыі вучэбных кніг «новага тыпу»? Таму што яны базіраваліся на дзвюх прынцыпова новых для свайго часу пазіцыях. Па-першае, яны (на той час упершыню ў краіне) максімальна поўна рэалізавалі камунікатыўна-дзеясны падыход да вывучэння беларускай мовы, прычым акцэнт быў зроблены на развіцці маўлення. Так, у падручніках прапаноўваецца шмат міні-дыялогаў як узораў вядзення гутаркі, узоры маўленчых паводзін у розных сітуацыях (як павітацца, як запытацца пра час, як ветліва папрасіць што-небудзь, як падзякаваць, папрасіць прабачэння і г. д.), вялікая ўвага надаецца частотным формулам маўленняга этыкету (яны прад'яўляюцца ў спецыяльных рубрыках, адпрацоўваюцца ў практыкаваннях, выносяцца на форзацы). Сустрэкаецца ў падручніках і спецыяльны персанаж *Этыкет*, які дае парады па выкарыстанні ветлівых выразаў.

Па-другое, новай была ўстаноўка на форму падачы інфармацыі. Аўтары абапіраліся на педагогічны патэнцыял вобразнай мовы, метафары. Традыцыйным «сухім» фармулёўкам правіл папярэднічала вобразнае тлумачэнне матэрыялу. Параўнаем, напрыклад, як уводзіцца паняцце пра гукі парныя па глухасці/звонкасці ў падручніку для 2-га класа: «Якія людзі сябруюць паміж сабой? Тыя, што ў нечым падобныя. Гукі таксама выбіраюць сяброў, падобных да сябе. Звонкія і глухія гукі сябруюць парамі: гук [д] з гукам [т], [ж] з [ш], гук [з] з гукам [с]» (Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 2006, 79).

Гэтыя дзве прынцыповыя ўстаноўкі можна было рэалізоўваць у розных формах. У чым своеасабліваць дадзеных выданняў?

Першае. Вучэбная інфармацыя зыходзіць ад «персанажаў» падручніка – сімпатычных чалавечкаў, якія ўвасабляюць моўныя адзінкі і паняцці. У першапачатковым варыянце (з 1996 па 2000 г.) мовазнаўчыя паняцці паўставалі ў асобах *спадара Гука*, *спадарыні Літары*, *спадара Слоўніка*, *спадара Тэксту*, *спадарыні Граматыкі* і г. д. На вучэбных малюнках яны былі прадстаўлены даволі акадэмічна – як дамы-выкладчыцы і прафесары (толькі спадар Гук у адпаведнасці са сваёй прыродай выглядаў як оперны спявак). Паколькі спробы вярнуць да новага жыцця старабеларускія формы ветлівага звароту да асобы не былі паспяховымі, з цягам часу персанажы сталі проста *Гукам*, *Літарай*, *Граматыкай* і г. д., а іх выявы «памаладзелі».

Другое. Аўтары імкнуліся прытрымлівацца, наколькі магчыма, узроўню сучаснай лінгвістычнай навукі і пры гэтым шукалі даступныя і цікавыя формы падачы навуковых звестак. Сістэмныя адносіны паміж лінгвістычнымі адзінкамі прадстаўлены як адносіны сваяцтва, сяброўства, прыхільнасці або непрыхільнасці. Гэта дапамагае ажывіць атмасферу ўрока і зацікавіць вучняў 7–9-гадовага ўзросту. Так, адной з асноўных задач у 2-м класе з'яўляецца пастаноўка гукаў, папярэджанне фанетычнай інтэрферэнцыі. Аўтары перакананы, што дзецям лепш запомняцца істотныя гукавыя адрозненні беларускай мовы ад рускай, калі сфармуляваць іх, напрыклад, так: «У цвёрдага гука [ч] ёсць сябар – таксама цвёрды гук [ш]. Аднойчы яны сустрэліся і дамовіліся працаваць разам. І тады дзякуючы ім атрымаліся цудоўныя словы: *шчасце*, *пяшчота*, *шчырасць*, *шчодрасць*» (Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 2006, 12); «У рускай мове ёсць гукі-браты – [р] цвёрды і [р'] мяккі. А ў беларускай – толькі цвёрды [р]: *рабіна*, *Грыша*, *Ірынка*. Таму беларуская літара **р** сябруе толькі з галоснымі літарамі **а**, **о**, **у**, **э**, **ы**: *градка*, *арол*, *кручок*, *рэбус*, *грыб*» (Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 2006, 14).

Тлумачэнне мовай малюнка – гэты прыём таксама складае адну з адметных рыс стылістыкі падручнікаў. Напрыклад, першым крокам да засваення правіла пастаноўкі коскі пры аднародных членах сказа з'яўляецца разгляд малюнка, на якім дзяўчынка **КОСКА** і хлопчыкі-злучнікі **А** і **АЛЕ** трымаюцца за рукі, а хлопчык-злучнік **І** стаіць наводдаль (гл. Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 2013, 39). Падчас абгульнення і сістэматызацыі вывучанага па той ці іншай тэме таксама можа быць выкарыстаны малюнак, на аснове якога ўспамінаецца і аднаўляецца вучэбная інфармацыя. Сістэма так званых граматычных малюнкаў распрацоўвалася і ўдасканалвалася аўтарамі год за годам. І тут нельга не падзякаваць нашаму першаму мастаку Рыгору Долбіку, які ўдала пераклаў на мову візуальных вобразаў метадычныя ідэі аўтараў. Вельмі карысным было супрацоўніцтва з мастачкай Святланай Цімафеевай, якое пачалося з 2006 г. Дзякуючы створаным ёй літарам-пчолкам, буслікам з гучнагаварыцелем (зычныя гукі), мурашам-марфемам – будаўнікам слоў і іншым персанажам падручнікаў моўныя адзінкі з абстрактных паняццяў пераўтварыліся ў простыя, канкрэтныя, зразумелыя для дзяцей вобразы.

Вельмі блізкай падаецца старая метадычная ісціна, што выдумка, фантазія, тлумачэнне вучэбнага матэрыялу вобразнай мовай – залог паспяховага засваення прадмета. Эфектыўным сродкам стварэння добрага эмацыянальнага фону на ўроку, сродкам развіцця моўнай інтуіцыі дзіцяці з'яўляюцца прыёмы калектыўнай моўнай гульні, работа з граматычнай казкай, разгаданне крыжаванак, рэбусаў. Таму падручнікі насычаны заданнямі такога характару, якія падпарадкаваны тэме ўрока і маюць пэўную вучэбную мэту.

Кожны школьны падручнік павінен вырашаць тры задачы: не толькі навучыць, але і выхаваць, і развіць. Як падручнікі вучэбна-метадычнага комплексу забяспечваюць выхаванне дзіцяці і яго агульнае развіццё?

Выхаванне нацыянальнай самасвядомасці і асэнсаванне беларускай мовы як нацыянальнай культурнай каштоўнасці ажыццяўляецца праз тэксты практыкаванняў. Пачуццё гонару за родную краіну і беларускую мову развіваецца і мацнее пры эмацыянальным успрыманні тэкстаў нашых пісьменнікаў, улюбёных у Беларусь і яе мову. Падручнік знаёміць дзяцей з вершамі Я. Коласа, М. Танка, Э. Агняцёт, В. Вольскага, Р. Барадуліна, В. Зуёнка, Д. Бічэль-Загнетавай, Ю. Свіркі і інш. З беларускай мастацкай прозай дзяцей знаёмяць фрагменты твораў В. Віткі, А. Дударова, В. Хомчанкі, М. Даніленкі і інш. Напрыклад, фрагмент практыкавання, дзе выкарыстоўваюцца радкі В. Віткі, ідэальна падыходзяць для выхавання любові, пашаны да мовы, умення адчуваць мілагучнасць і музыку беларускага слова: *Нашай мове ўласцівы прыгожы гук [дз’]. Яго абазначаюць спалучэннем дзвюх літар д і з. Кожная з гэтых літар абазначае свой гук. Але паслухайце, як спявае гук, які д і з абазначаюць разам, дуэтам: **дзень!** Для нашага слыху гэта як гук тонка нацятай струны: **дзень!*** (Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 1996, 71). У падручніках пададзены цудоўныя прыклады дзіцячай паэзіі з адукацыйным зместам. Да іх, напрыклад, можна аднесці жарт Р. Барадуліна пра літары У і У *нескладовае: Над У маладзічок ляцеў / Ды затрымацца захачеў, / Вісець так і застаўся стала. / У з доўгага кароткім стала* (Валынец, Ратнікава, Роўда, Шуба 2006, 112).

Выхаванне чалавечых якасцей, такіх як пачуццё справядлівасці, здольнасць спачуваць чужому гору, уменне цаніць добрыя і чужыя адносіны паміж людзьмі, маральна-этычнае развіццё вучняў таксама рэалізуюцца праз тэксты і пытанні да іх (якія, у прыватнасці, суадносяць сітуацыю ў мастацкім творы з асабістым вопытам дзіцяці).

І нарэшце, важным момантам у сучаснай канцэпцыі навучання з’яўляецца развіццё творчых здольнасцей дзяцей, а значыць, і вобразнага мыслення. Найпрасцейшыя заданні ў гэтым кірунку фарміруюць навыкі ацэньваць тэкст і выяўляць вобразныя сродкі мовы (элементарны аналіз мастацкага тэксту). Творчыя здольнасці вучняў развіваюцца пры выкананні заданняў на пашырэнне тэкстаў неабходнымі словамі, складанні тэксту па малюнках з дапамогай прапанаваных слоў. Творчыя здольнасці і маўленне дзяцей развіваюцца пры выкананні заданняў скласці або прадоўжыць казку, апавяданне, прапанаваць фінал або аднавіць пачатак тэксту, прыдумаць рыфму і г. д.

Вучэбна-метадычныя дапаможнікі распрацаваны згодна са зместам падручнікаў. Яны дапамагаюць настаўніку рэалізаваць адукацыйныя, развіццёвыя і выхаваўчыя задачы пры вывучэнні канкрэтнай тэмы. У метадычных дапаможніках матэрыял падаецца блокамі: 1) назва тэмы і колькасць гадзін на яе вывучэнне; 2) мэты, дасягненне якой будзе садзейнічаць засваенню тэмы; 3) лінгвістычны матэрыял (ён пры неабходнасці падаецца ў супастаўленні з матэрыялам рускай мовы); 4) метадычныя рэкамендацыі да практыкаванняў па тэме. У дапаможніках таксама прыводзяцца ўзоры тэматычных і кантрольных работ, пераклаў, слоўнікавых і тэкставых дыктантаў.

Тэсты па беларускай мове для бягучага і выніковага кантролю ведаў спецыяльна арыентаваны на трэнінг, кантроль ведаў або самастойную працу вучняў. Сёння ўжо нікім не аспрэчваецца той факт, што выкананне тэставых заданняў у працэсе навучання і дыягностыкі ведаў дазваляе дасягнуць эканоміі вучэбнага часу, яго эфектыўнай арганізацыі, аб’ектыўнасці кантролю ведаў, пашырэння магчымасцей індывідуальнага падыходу ў навучанні. Тэставыя заданні адпавядаюць праграме па беларускай мове, а таксама зместу і структуры падручнікаў. Яны могуць выкарыстоўвацца як для работы на ўроку (бягучы і выніковы кантроль ведаў), так і для самастойнай дамашняй работы вучняў (трэнінг), для індывідуальнага экспрэс-кантролю ведаў, уменняў і навыкаў (на ўроках абагульнення і сістэматызацыі ведаў па адпаведных тэмах).

Слоўнік беларускай мовы для 1–3-х класаў займае асобае месца ў вучэбна-метадычным комплексе. Дарэчы, гэта першы інтэграваны вучэбны слоўнік беларускай мовы ў нашай краіне. Ён аб’ядноўвае розныя тыпы лінгвістычных слоўнікаў. Матэрыял размеркаваны па раздзелах «Правільна вымаўляй» (арфаэпічны слоўнік), «Правільна пішы» (арфаграфічны слоўнік), «Правільна разумей сэнс слоў» (тлумачальны слоўнік), «Правільна перакладай» (беларуска-рускі і руска-беларускі двухмоўны перакладны слоўнік). Праца са слоўнікам прывучае кантраляваць вымаўленне, напісанне, развівае назіральнасць і абуджае думку вучняў. Уменне карыстацца лексікаграфічнымі крыніцамі неабходна не толькі для папаўнення лінгвістычных ведаў, не толькі для вырашэння лексічных, арфаграфічных і маўленчых задач: праца са слоўнікамі развівае агульнаадукацыйныя ўменні і навыкі вучняў, уменне самастойна атрымліваць інфармацыю, апрацоўваць яе і выкарыстоўваць у паўсядзённым жыцці.

Хочацца сказаць, што аўтары вельмі ўважліва ставяцца да «адваротнай сувязі». Кожны год у Нацыянальным інстытуце адукацыі праводзіцца семінар, на якім метадысты і педагогі нашай краіны выступаюць з прапановамі па паляпшэнні зместу падручнікаў, эфектыўнасці іх выкарыстання ў педагогічным працэсе. Мяркуючы па водгуках, лінгвадыдактычныя ініцыятывы аўтараў (у прыватнасці, займаюцца ў спалучэнні з навуковасцю, выкладанне лінгвістычнай інфармацыі ў гульнёвай або метафарычнай форме, выкарыстанне дапаможных сродкаў: малюнкаў, схем, памятак) добра ўспрымаюцца вучнёўскай аўдыторыяй і знаходзяць падтрымку настаўнікаў.

На заканчэнне неабходна нагадаць адну вельмі істотную адметнасць навучання мове: яно заўсёды больш, чым толькі выкладанне мовы. Гэта і навучанне нацыянальнай культуры, шлях далучэння да яе. А ва ўмовах руска-беларускага двухмоўя, калі руская мова з’яўляецца дамінаючым сродкам зносін

і часткай беларускай культуры (але не з'яўляецца фактарам нацыянальнай свядомасці), засваенне беларускай мовы – гэта найважнейшы элемент засваення нацыянальнай культуры, станаўлення нацыянальнай самасвядомасці. Аўтары шчыра імкнуліся адлюстраваць у падручніках унікальны каларыт беларускай лінгвакультуры, каб вучань адчуў сваё далучэнне да яе. Калі гэта атрымалася, значыць, дасягнута самае галоўнае: нашы дзеці разумеюць, што жывуць у полікультурнай дзяржаве і гатовы да дыялогу культур.

БІБЛІЯГРАФІЧНЫ СПІС

- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 2 класа школ з рус. мовай навучання. Мінск, 1996.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 3 класа школ з рус. мовай навучання. Мінск, 1997.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 4 класа школ з рус. мовай навучання. Мінск, 1998.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 1 класа школ з рус. мовай навучання. Мінск, 1998 [а].
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 2 класа агульнаадукац. школ з рус. мовай навучання. 2-е выд., выпр. і дап. Мінск, 2000.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 3 класа агульнаадукац. школ з рус. мовай навучання. Мінск, 2000 [а].
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 2 класа ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з рус. мовай навучання. Мінск, 2006.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 3 класа ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з рус. мовай навучання : у 2 ч. Мінск, 2007. Ч. 1.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 3 класа ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з рус. мовай навучання : у 2 ч. Мінск, 2007 [а]. Ч. 2.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 4 класа ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з рус. мовай навучання : у 2 ч. Мінск, 2008. Ч. 1.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 4 класа ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з рус. мовай навучання : у 2 ч. Мінск, 2008 [а]. Ч. 2.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 3 класа ўстаноў агул. сярэд. адукацыі з рус. мовай навучання : у 2 ч. 2-е выд., выпр. і дап. Мінск, 2012. Ч. 1.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 3 класа ўстаноў агул. сярэд. адукацыі з рус. мовай навучання : у 2 ч. 2-е выд., выпр. і дап. Мінск, 2012 [а]. Ч. 2.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 4 класа ўстаноў агул. сярэд. адукацыі з рус. мовай навучання : у 2 ч. 2-е выд., выпр. і дап. Мінск, 2013. Ч. 1.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Беларуская мова : падручнік для 4 класа ўстаноў агул. сярэд. адукацыі з рус. мовай навучання : у 2 ч. 2-е выд., выпр. і дап. Мінск, 2013 [а]. Ч. 2.
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Слоўнік да падручніка па беларускай мове для 2 класа школ з рускай мовай навучання. Мінск, 1996 [а].
- Валынец Т. М., Ратнікава І. Э., Роўда І. С., Шуба П. П. Слоўнік па беларускай мове. Для 1–3 класаў школ з рускай мовай навучання. Мінск, 2001.
- Ратнікава І. Э., Роўда І. С. Тэсты па беларускай мове: 1–3 класы : дапам. для настаўніка. Мінск, 2002.
- Ратнікава І. Э., Роўда І. С. Тэсты па беларускай мове для бягучага і выніковага кантролю ведаў. 2 клас : дапам. для настаўнікаў і вучняў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з бел. і рус. мовай навучання. Мінск, 2006.
- Ратнікава І. Э., Роўда І. С. Тэсты па беларускай мове для бягучага і выніковага кантролю ведаў. 3 клас : дапам. для настаўнікаў і вучняў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з бел. і рус. мовай навучання. Мінск, 2006 [а].
- Ратнікава І. Э., Роўда І. С. Тэсты па беларускай мове для бягучага і выніковага кантролю ведаў. 4 клас : дапам. для настаўнікаў і вучняў устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з бел. і рус. мовай навучання. Мінск, 2006 [б].
- Якуба С. М. Беларуская мова ў 2 класе : вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання. Рэкамендавана НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі» М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. Мінск, 2007.
- Якуба С. М. Беларуская мова ў 3 класе : вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання. Рэкамендавана НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі» М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. Мінск, 2008.
- Якуба С. М. Беларуская мова ў 4 класе : вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання. Рэкамендавана НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі» М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. Мінск, 2009.
- Якуба С. М. Беларуская мова ў 3 класе : вучэб.-метад. дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з рус. мовай навучання. Рэкамендавана НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі» М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. 2-е выд., перапрац. Мінск, 2013.

***І. С. Роўда, І. Э. Ратнікава,
Т. М. Валынец, С. М. Якуба***